

ARVIOMUISTIO ALOITTEESTA OSAKEYHTIÖLAIN MUUTTAMISEKSI LUNASTUSRIIDOISSA

1. Johdanto

Keskuskauppakamari ja Keskuskauppakamarin lunastuslautakunta ovat 16.8.2011 päivätyssä aloitteessaan esittäneet oikeusministeriölle, että välitysriitojen muutoksenhakua koskevaa osakeyhtiölain (624/2006, jäljempänä myös OYL) 18 luvun 10 §:ää muutettaisiin siten, että käräjäoikeuden sijaan muutoksenhaun ratkaisisi hovioikeus.

Keskuskauppakamari ja Keskuskauppakamarin lunastuslautakunta perustelevat ehdotustaan sillä, että hovioikeus olisi parempi muutoksenhakuaste, koska hovioikeuden tuomareilla on erityisasiantuntemusta vaativassa asiassa yleensä käräjäoikeustuomareita paremmat edellytykset arvioida välitystuomioita. Keskuskauppakamarin lunastuslautakunta katsoo, että lunastusriitojen verrattain vähäinen lukumäärä sinänsä on peruste keskittää hyvin kapeaa erityisasiantuntemusta vaativat asiat hovioikeuteen. Ehdotuksessa puolletaan myös kolmejäsenisen kokoonpanon käyttämistä yksijäsenisen kokoonpanon sijaan. Hovioikeudessa asiaa käsittelee kolme tuomaria. Vastaavasti käräjäoikeuden kokoonpanossa saattaa olla esimerkiksi käräjätuomari, vt. käräjätuomari ja auskultantti. Keskuskauppakamarin lunastuslautakunnan mukaan tällaisella käräjäoikeuden kokoonpanolla ei ole yhtä hyviä edellytyksiä arvioida välitystuomiota kuin hovioikeuden kolmijäsenisellä kokoonpanolla. Ehdotuksessa katsotaan, että hovioikeudessa voitaisiin pyrkiä keskittämään valitusasiat samalle osastolle.

Lisäksi Keskuskauppakamari ja Keskuskauppakamarin lunastuslautakunta esittävät oikeusministeriölle, että lunastuslautakunnalla olisi harkintavaltaa, onko OYL 18 luvun 5 §:ssä tarkoitetun uskotun miehen määrääminen tarpeen. Aloitteen mukaan lunastuslautakunnalla ei siten olisi velvollisuutta esittää uskottua miestä, jos vähemmistöosakkeenomistajien oikeusturva ei sitä edellytä. Keskuskauppakamari ja Keskuskauppakamarin lunastuslautakunta ovat 24.11.2011 täydentäneet aloitettaan siten, että lakiin kirjoitettaisiin muutoksenhakukielto Keskuskauppakamarin lunastuslautakunnan uskotun miehen hakematta jättämistä koskevan päätöksen osalta sekä välimiehen määräämistä koskevan päätöksen osalta.

Keskuskauppakamari ja Keskuskauppakamarin lunastuslautakunta perustelevat ehdotustaan sillä, että käytännössä esiintyy tilanteita, joissa lunastusriidan intressi on vähäinen ja siten oikeussuojan tarve käytännössä puuttuu. Tällöin uskottu mies on Keskuskauppakamarin ja Keskuskauppakamarin lunastuslautakunnan mukaan ilmeisen tarpeeton.

2. Nykytila

2.1 Lainsäädäntö ja käytäntö

2.1.1 Välimiesten määrääminen ja uskotun miehen hakeminen

OYL 18 luvun 4 §:n 1 momentin mukaan Keskuskauppakamarin lunastuslautakunta valitsee asianosaisen hakemuksesta tarpeellisen määrän puolueettomia ja riippumattomia välimiehiä, joilla on tehtävän vaatima asiantuntemus, ja määrää välimiesten puheenjohtajan, jos välimiehiä valitaan useita. Hakemuksessa on yksilöitävä hakijan lunastusta koskeva vaatimus perusteineen. Lain esitöiden mukaan välimiesten puolueettomuutta ja riippumattomuutta koskevista vaatimukset seuraavat myös välimiesmenettelystä annetun laista (967/1992) (HE 109/2005 vp, s. 169).

OYL 18 luvun 5 §:n 1 momentin mukaan Keskuskauppakamarin lunastuslautakunnan on 4 §:n 1 momentissa tarkoitetun hakemuksen saatuaan haettava tuomioistuimelta uskotun miehen määräämistä valvomaan välimiesmenettelyssä vähemmistöosakkeenomistajien etua, jolleivät kaikki asianosaiset ole ilmoittaneet pitävänsä uskotun miehen määräämistä tarpeettomana. Asiassa toimivaltainen on yhtiön kotipaikan käräjäoikeus. Asia voidaan ratkaista vähemmistöosakkeenomistajia kuulematta. Uskotun miehen määräys merkitään kaupparekisteriin.

OYL 18 luvun 5 §:n 1 momentin esitöiden mukaan säännös ei velvoita Keskuskauppakamarin lunastuslautakuntaa oma-aloitteisesti selvittämään asianosaisten kantaa asiaan. Käytännössä lunastaja, joka haluaa välttää uskotusta miehestä aiheutuvat kustannukset, voi liittää välimiesmenettelyn vireille panoa tarkoittavaan hakemukseen muidenkin asianosaisten kirjalliset ilmoitukset siitä, ettei uskotun miehen määrääminen ole tarpeen, jos on sellaiset onnistunut hankkimaan. Jos vähemmistöosakkeenomistajia on paljon, ilmoitusten saaminen ei ole käytännössä mahdollista eikä asianosaisten kannan selvittäminen siten ylipäätään ole mielekäästä. Jos tällaista ilmoitusta kaikilta asianosaisilta ei ole, lunastuslautakunta tekee uskotun miehen määräämistä koskevan hakemuksen toimivaltaiselle käräjäoikeudelle. Hakemus on yleensä tehtävä viipymättä välimiesmenettelyä koskevan hakemuksen saavuttua. Velvollisuus uskotun miehen määräyksen hakemiseen koskee ehdotuksen mukaan myös sellaista lunastusmenettelyä, jossa vähemmistöosakkeenomistaja vaatii lunastamista, jos asianosaiset eivät muuhun suostu (HE 109/2005 vp, s. 170–171).

Keskuskauppakamarilta saatujen tietojen mukaan uuden osakeyhtiölain aikana uskotun miehen määräystä koskevia hakemuksia on tehty 50. Käytännössä käräjäoikeus on myös aina antanut uskottua miestä koskevan määräyksen. Vuosittain määräykset jakautuvat seuraavasti:

Vuosi	Määräysten lukumäärä
2006	2
2007	15
2008	7
2009	11
2010	9
2011 (17.10.2011 mennessä):	9

Tapauksista 16 on käsitelty Helsingin käräjäoikeudessa, 5 tapausta Tampereen, Turun ja Vaasan käräjäoikeudessa kussakin, 4 tapausta Ahvenanmaan käräjäoikeudessa, 3 tapausta Lahden, Pirkanmaan ja Varsinais-Suomen käräjäoikeudessa kussakin, 2 tapausta Espoon ja Oulun käräjäoikeudessa kummassakin sekä 1 tapaus Etelä-Karjalan, Kuopion, Pohjanmaan ja Satakunnan käräjä-

oikeudessa kussakin. Tapauskohtainen menettelyn kesto, joka alkaa Keskuskauppakamarin hakemuksen tekemisestä ja päättyy käräjäoikeuden tekemään päätökseen, jakautuu seuraavasti:

Menettelyn kesto	Määräysten lukumäärä
1–10 päivää	31
11–20 päivää	10
21–30 päivää	5
31–40 päivää	0
41–50 päivää	3
yli 50 päivää	1

2.1.2 Välitustuomiota koskeva muutoksenhaku

2.1.2.1 Lainsäädännöstä ja sen perusteluista

OYL 18 luvun 3 §:n 1 momentin mukaan lunastusoikeutta ja lunastushinnan määrää koskevat erimielisyydet on annettava välimiesten ratkaistavaksi siten kuin 18 luvussa säädetään. Pykälän 2 momentin mukaan menettelyssä noudatetaan soveltuvin osin välimiesmenettelystä annettua lakia siltä osin kuin 18 luvun säännöksistä ei muuta johdu.

OYL 18 luvun 10 §:n 1 momentin nojalla 3 §:n 1 momentissa tarkoitettua asiaa koskevaan välitustuomioon tyytymätön asianosainen voi hakea siihen muutosta valittamalla yhtiön kotipaikan käräjäoikeuteen. Valituskirjelmä, johon on liitettävä jäljennös välitustuomiosta, on toimitettava käräjäoikeuteen viimeistään 60 päivän kuluttua välitustuomion rekisteröimisestä.

Valituksen käsittelyssä käräjäoikeudessa noudatetaan soveltuvin osin oikeudenkäymiskaaren (4/1734, jäljempänä myös OK) 8 luvun säännöksiä hakemusasioiden käsittelystä. Käräjäoikeus on esimerkiksi lähtökohtaisesti toimivaltainen kokoonpanossa, jossa on vain puheenjohtaja (OK 2 luvun 5 §:n 1 momentin 1 kohta). Käräjäoikeus ei voi myöskään antaa välitustuomiota koskevassa valitusasiassa yksipuolista tuomiota.¹ OYL 24 luvun 2 §:n vastakohtaistulkinnan perusteella välitustuomiota koskevaa valitusta ei käsitellä tuomioistuimessa kiireellisenä asiana.

OYL 18 luvun 10 §:n 2 momentin mukaan käräjäoikeuden päätökseen asiassa saa hakea muutosta korkeimmalta oikeudelta valittamalla, jos korkein oikeus oikeudenkäymiskaaren 30 luvun 3 §:n nojalla myöntää valitusluvan. Haettaessa muutosta noudatetaan soveltuvin osin niitä oikeudenkäymiskaaren 30 luvun säännöksiä, jotka koskevat muutoksenhakua hovioikeuden toisena oikeusasteena käsittelemässä asiassa. Mitä hovioikeudesta säädetään, koskee tällöin käräjäoikeutta.

Muutoksenhakua käräjäoikeudesta suoraan korkeimpaan oikeuteen on perusteltu sillä, että neliporainen oikeudenkäyntimenettely olisi lunastusoikeutta ja lunastushinnan määrää koskevissa asioissa tarpeettoman raskas ja riidan kestoa pidentävä (HE 109/2005 vp, s. 33).

Välitustuomioon ei yleensä saa hakea muutosta valittamalla. Välitustuomio voidaan kuitenkin asianosaisten kanteesta kumota tai julistaa mitättömäksi siten kuin välimiesmenettelystä annetun lain 40 – 42 §:ssä säädetään. Kanne tutkitaan sen paikkakunnan yleisessä alioikeudessa, jossa välitus-

¹ Yksipuolisen tuomion antaminen asianosaisten passiivisuuden johdosta ei sovellu käsillä olevaan menettelyyn, jossa on mahdollista, että suuri määrä osakkeenomistajista ei edes ole prosessista tietoisia ja jossa asiasta tietoisien yksittäisten osakkeenomistajankaan ei välttämättä ole mielekästä osallistua prosessiin intressinsä vähäisen määrän takia (HE 109/2005 vp, s. 176).

tuomio on annettu. Muutosta käräjäoikeuden ratkaisuun haetaan hovioikeudelta ja vastaavasti hovioikeuden ratkaisuun korkeimmalta oikeudelta valitusluvan kautta.

OYL:ssa säädetty mahdollisuus hakea muutosta lunastusoikeutta ja lunastushinnan määrää koskevan erimielisyyden johdosta annettuun välitystuomioon on poikkeus pääsääntöön. Muutoksenhaun mahdollistaminen johtuu siitä, että kysymyksessä on lakisääteinen eikä sopimukseen perustuva välimiesmenettely (ks. OYL 18 luvun 10 §:n 1 momentti ja OYL 24 luvun 1 §).

OYL:ssa säädetty muutoksenhakumahdollisuus ei kuitenkaan rajoita asianosaisen oikeutta nostaa kannetta välitystuomion kumoamiseksi tai sen julistamiseksi mitättömäksi siten kuin välimiesmenettelystä annetussa laissa säädetään (ks. 50 §:n 1 momentti).

Korkein oikeus on ottanut ratkaisussaan KKO 2010:30 kantaa siihen, voidaanko osakeyhtiölain mukaisessa menettelyssä käsitellä asia, jossa OYL:ssa tarkoitettujen muutoksenhakuperusteiden lisäksi vedotaan myös välimiesmenettelystä annetun lain pätemättömyys- ja mitättömyysperusteisiin.

Korkeimman oikeuden ratkaisun mukaan OYL 18 luvun 10 § on sanonnaltaan varsin väljä, eikä sen sanamuoto aseta rajoituksia valituksessa esitettävälle vaatimuksille eikä perusteille, joita valituksen tueksi voidaan esittää. Muutoksenhakuoikeuden ulottamista koskemaan myös seikkoja, jotka liittyvät välimiesmenettelyn aloittamiseen ja asian käsittelyyn välimiesoikeudessa, puoltaa se, että kysymys on lakimääräisestä välimiesmenettelystä. OYL 18 luvun 10 §:n säännöksillä yksinomaisesta oikeuspaikasta ja kaikkiin nähden yhtäläisestä valitusajasta on pyritty keskittämään valitusten käsittely samaan tuomioistuimeen yhdessä käsiteltäviksi. Tämän tarkoituksen vastaista olisi, jos kumoamisperusteet olisi käsiteltävä muussa kuin siinä tuomioistuimessa, jossa samaa välitystuomiota käsitellään valitusasiana. Korkein oikeus katsoi, että OYL 18 luvun 10 §:ssä tarkoitettulla tuomioistuimella on toimivalta tutkia välitystuomion pysyvyys myös välimiesmenettelystä annetun lain mukaisella mitättömyys- tai kumoamisperusteella, mikäli asia on pantu vireille osakeyhtiölaissa säädettyssä määräajassa.

2.1.2.2 Hakemusasioiden määrä ja käsittelyaikojen pituus käräjäoikeuksissa

Valmistelun aikana yksittäisille suurimmille käräjäoikeuksille on tehty suuntaa-antava kysely. Vuosina 2006–2010 kyselyn kohteena olleisiin käräjäoikeuksiin on OYL 18 luvun 10 §:n mukaisia muutoksenhakuasioita tullut Helsingin käräjäoikeuteen vuosittain 1-2 kappaletta, muihin käräjäoikeuksiin yhteensä 0-2 kappaletta, ja niiden käsittely on kestänyt noin kahdesta (2) kuukaudesta 10 kuukauteen. Käytettävissä ei ole kattavia yksityiskohtaisia tietoja käsittelyajoista käräjäoikeuksittain, koska OYL 18 luvun 10 §:n asiat rekisteröidään yleisluokkaan tuomioistuinten tietojärjestelmässä eikä suuntaa-antavan kyselyn yhteydessä tuomioistuimia ole pyydetty seulomaan tapauksia järjestelmästä käsin. Yleisellä tasolla voidaan todeta, että lunastusoikeutta ja lunastushinnan määrää koskevan erimielisyyden johdosta annettuja välitystuomioita koskevia valituksia tulee käräjäoikeuksien käsiteltäväksi varsin vähän.

Myös tavanomaiseen välitystuomioon liittyvät hakemukset ovat käräjäoikeuksissa vähälukuiset. Esimerkiksi vuonna 2010 ratkaistiin kaikissa maan käräjäoikeuksissa yhteensä 15 välitystuomion täytäntöönpanoon liittyvää juttua, joista kahdeksan (8) ratkaistiin Helsingin hovioikeuspiirissä.

Koska nyt kysymyksessä olevat valitusasiat ovat harvalukuisia, ja niiden taustat ja yksityiskohdat poikkeavat toisistaan, yleisluontoisia johtopäätöksiä niiden käsittelystä ja käsittelyn kestosta on vaikea tehdä.

2.2 Kansainvälinen kehitys sekä ulkomaiden ja EU:n lainsäädäntö

2.2.1 Välimiesten määrääminen ja uskotun miehen hakeminen

Euroopan unioni, Tanska ja Norja

Euroopan unionin yhtiölainsäädännössä, Tanskan yhtiölaissa (lov nr. 470 af 12. juni 2009 om aktie- og anpartsselskaber (selskabsloven)) ja Norjan yksityistä tai julkista osakeyhtiö koskevissa laeissa (lov om aksjeselskaper, 1997-06-13 nr 44 (aksjeloven); lov om allmennaksjeselskaper. 1997-06-13 nr 45 (allmennaksjeloven)) ei ole säännöksiä vähemmistöosakkeenomistajien osakkeiden lunastamisen yhteydessä vähemmistöosakkeenomistajille haettavasta uskotusta miehestä.

EU:n lainsäädännössä ei ole säädetty välimiehen määräämisestä. Tanskassa välimiehen määrää yhtiön kotipaikan käräjäoikeus (Tanskan yhtiölain 70 §:n 2 momentti). Tanskan yhtiölaissa ei ole säännöksiä siitä, onko asianosaisilla oikeus valittaa käräjäoikeuden päätöksestä.

Norjan välimiesprosessilain (Lov om skjønn og ekspropriasjonssaker, 1917-06-01 nr 01, (skjønnsprosessloven)) mukaan Norjassa lääninvaltuusto (fylkestinget) asettaa käräjäoikeuden esityksestä välimiesten edustajan. Yksittäiseen tapaukseen välimiehen määrää mainittu edustaja, käräjäoikeus tai tuomari (11 §, 12 § ja 14 §:n 1 momentti). Norjan välimiesprosessilakiin ei sisälly säännöksiä siitä, onko asianosaisilla oikeus valittaa välimiehen määräystä koskevasta päätöksestä.

Ruotsi

Ruotsin osakeyhtiölain (aktiebolagslag, jäljempänä myös ABL, 2005:551) 22 luvun 5 §:n 1 momentin mukaan vähemmistöosakkeenomistajien osakkeiden lunastusoikeuteen tai -velvollisuuteen sekä lunastusvastikkeen määrään liittyvät kysymykset ratkaisee kolme välimiestä. Yhden välimiehen valitsee enemmistöosakkeenomistaja, toisen välimiehen vähemmistöosakkeenomistajat ja kolmannen välimiehen valitsevat jo valituksi tulleet välimiehet. ABL:n välimiehen valintamenettelyä koskeva lakimuutos tuli voimaan lokakuun 1. päivänä 2011. Voimassa olevan 22 luvun 8 §:n mukaan jos kaikki osakeluetteloön merkityt osakkeenomistajat, joita kohtaan lunastusvaatimus esitetään, eivät määrääjässä ole ilmoittaneet yhteistä välimiestä, yhtiön hallituksen on haettava rekisteriviranomaiselta (Bolagsverket) uskotun miehen määräämistä.

Voimassa olevan ABL 31 luvun 3 §:n 2 momentin mukaan rekisteriviranomaisen uskottua miestä koskevaan määräykseen voidaan hakea muutosta Tukholman käräjäoikeudelta. Ennen lakimuutosta uskotun miehen määräämistä haettiin ensimmäisenä asteena Tukholman käräjäoikeudelta, ja asiaan voitiin hakea muutosta hovioikeudelta, jos hovioikeus myönsi valitusluvan. Niin aikaisemman lain kuin voimassa olevan lain mukaan asia on käsiteltävä kiireellisesti.

ABL 22 luvun 9 §:n mukaan uskotuksi mieheksi voidaan valita tehtävään sopiva henkilö. Kelpoisuudesta on erikseen säädetty lisäksi Ruotsin oikeudenkäymiskaaren 12 luvun 14 §:n 1 momentin 2–6 kohdissa. ABL 22 luvun 10 §:n nojalla uskotun miehen tehtävänä on valita vähemmistöosakkeenomistajien välimies sekä valvoa riidan aikana poissaolevien osakkeenomistajien oikeutta.

2.2.2 Välitustuomiota koskeva muutoksenhaku

Euroopan unioni

Euroopan unionissa ei ole asiaa välittömästi koskevaa yhtiö- tai prosessioikeudellista lainsäädäntöä.

Ruotsi

ABL 22 luvun 24 §:n 1 momentin mukaan lunastusriidan välitystuomioon tyytymätön osapuoli tai uskottu mies voi hakea muutosta Tukholman käräjäoikeudelta 60 päivän kuluessa siitä, kun hän sai välitystuomiosta alkuperäisen kappaleen tai vahvistetun jäljennöksen. Pykälän 2 momentin mukaan muutoksenhaussa hovioikeudelta vaaditaan valituslupa. Muutoksenhakumahdollisuudesta Ruotsin korkeimmalta oikeudelta ei säädetä ABL:ssa, eikä sitä käsitellä lain esitöissä (vrt. Prop. 2004/05:85, s. 474 – 475) tai oikeuskirjallisuudessa. Tätä seikkaa on tulkittava siten, että asianosaisilla on oikeus hakea muutosta hovioikeuden tuomioon Ruotsin korkeimmalta oikeudelta, koska ABL:ssa tai Ruotsin oikeudenkäymiskaaressa (rättegångsbalk, 1942:740) tätä ei ole nimenomaisesti kielletty (vrt. toisin Ruotsin välimiesmenettelystä annetun lain 43 §:n 2 momentti, lagen om skiljeförfarande, 1999:116).

Tanska

Tanskan yhtiölain 67 §:n 3 momentissa säännellään etuosto-oikeutta, välitysmenettelyä ja sitä koskevaa muutoksenhakua hyvin yleisesti. Tanskan yhtiölain 70 §:n 2 momentin lunastusmenettelyä koskevan säännöksen nojalla lunastushinnan määrittämiseen sovelletaan 67 §:n 3 momenttia. Viimeksi mainitun momentin mukaan jos yhtiöjärjestyksessä ei määrätä lunastushinnan laskemisperusteista ja osapuolet eivät ole lunastushinnasta yksimielisiä, osakkeiden lunastushinnan määrää yhtiön kotipaikan alioikeuden tehtävään nimittämä välimies. Välimiehen ratkaisusta voidaan valittaa edellä mainittuun tuomioistuimeen kolmen kuukauden kuluessa välimiehen ratkaisusta.

Tanskan oikeudenkäymislain (lov om rettens pleje, nr. 1053 af 29. oktober 2009) 1 luvun 1 §:n 2 momentin mukaan kyseisen lain säännöksiä sovelletaan yleisissä tuomioistuimissa, jollei kyseisessä laissa tai muualla lainsäädännössä toisin säädetä. Tanskan yhtiölaki ei sisällä erityissäännöksiä vähemmistöosakkeiden lunastuksesta annetun välitystuomion muutoksenhaun osalta. Tanskan oikeudenkäymislain 238 §:n 3 momentin mukaan yhtiön ja osakkeenomistajan välisessä asiassa sekä yhtiön osakkeenomistajien keskinäisessä asiassa kanne voidaan käsitellä yhtiön kotipaikan alioikeudessa. Tanskan oikeudenkäymislain 368 §:n mukaan alioikeuden siviilioikeudellisesta asiaa koskevasta tuomiosta voidaan valittaa valitustuomioistuimena toimivaan läänioikeuteen (landsret), jonka tuomiopiirissä alioikeus sijaitsee. Kun valitus koskee siviilioikeudellista asiaa, jonka taloudellinen arvo on enintään 10 000 Tanskan kruunua, valitus edellyttää valituslupaneuvoston suostumusta. Valituslupa voidaan myöntää, kun asia on periaatteellisesti tärkeä tai valitukselle on erityinen syy. Tanskan oikeudenkäymislain 371 §:n nimenomaisen säännöksen mukaan läänioikeuden siviilioikeudellisesta asiaa koskevaan tuomioon ei voida lähtökohtaisesti hakea muutosta Tanskan korkeimmalta oikeudelta. Valituslupaneuvosto voi kuitenkin myöntää valituslupan periaatteellisesti tärkeissä asioissa.

Norja

Norjan yksityistä ja julkista yhtiötä koskevissa yhtiölaeissa säädetään välimiesmenettelyä koskevasta muutoksenhausta hyvin yleisesti (aksjeloven 4-26(2) §; allmennaksjeloven 4-25(2) §). Norjan yhtiölakien samanlaisten säännösten mukaan osakkeiden lunastushinnan määrätään lakisäateissä välimiesmenettelyssä (norjaksi: skjønn), elleivät osapuolet ole yksimielisiä asiasta tai ellei enemmistöosakkeenomistajan lunastustarjousta hyväksytty. Lakisäateinen välimiesmenettely pidetään siinä tuomiopiirissä, jossa yhtiöllä on pääkonttori.

Lakisääteisestä välimiesmenettelystä säädetään nimenomaisesti Norjan välimiesprosessilaissa. Välimiesprosessilain 1 §:n 1 momentissa säädetään kahdesta eri kokoonpanolla tapahtuvasta menettelystä: oikeudellisesta välimiesmenettelystä, jota johtaa tuomari, sekä välimiesmenettelystä, jota johtaa lääninmies (lensman), vouti tai poliisipäällikkö. Välimiesprosessilain 3 §:n 1 momentin mukaan asian käsittely järjestetään käräjäoikeudessa, ellei lainsäädännössä toisin ole säädetty. Ensimmäisen asteen muutoksenhausta lakisääteisen välimiesmenettelyn perusteella annettuun tuomioon on säädetty erikseen välimiesprosessilain 30–34 §:ssä. Ensimmäisen asteen muutoksenhakutuomioistuin riippuu alkuperäisen välitystuomioistuimen kokoonpanosta. Lääninmiehen, voudin tai poliisipäällikön johdolla kokoontuneen välitystuomioistuimen asiaa koskevan valituksen käsittelee käräjäoikeus. Oikeudellisen välimiesmenettelyn asiaa koskevan valituksen käsittelee laamanninoikeus, joka on Norjassa toisen asteen tuomioistuin siviili- ja rikosasioissa.

Toisen asteen muutoksenhausta lakisääteisen välimiesmenettelyn perusteella annettuun tuomioon on säädetty erikseen välimiesprosessilain 38 §:ssä. Ensimmäisen asteen muutoksenhakutuomioistuimen ratkaisuun voidaan hakea muutosta ainoastaan ratkaisun perusteena olevan oikeuden soveltamisessa olevan virheen (feil i rettsanvendelsen) tai menettelyn perusteella. Muutoksenhakuun sovelletaan Norjan siviiliasioiden oikeudenkäynnistä annetun lain (lov om mekling og rettergang i sivile tvister (tvisteloven), LOV-2005-06-17-90) 29 ja 30 luvun yleisiä säännöksiä. Ensimmäisen asteen muutostuomioistuimena toimineen käräjäoikeuden päätöksestä voidaan valittaa laamanninoikeuteen. Asioissa, joiden taloudellinen arvo on enintään 125 000 Norjan kruunua, laamanninoikeudelta on saatava valituslupa. Vaihtoehtoisesti muutosta voidaan hakea suoraan Norjan korkeimmalta oikeudelta. Tämä edellyttää valituslupaa asian periaatteellisen tärkeyden tai kiireellisyyden perusteella. Jos korkein oikeus ei tällöin myönnä valituslupaa, asia siirretään laamanninoikeuteen. Ensimmäisen asteen muutostuomioistuimena toimineen laamanninoikeuden päätöksestä voidaan valittaa Norjan korkeimpaan oikeuteen, mutta valitus edellyttää valituslupaa (tvisteloven 29-1 §, 29-13 §, 30-1 §, 30-2 §).

2.3 Nykytilan arviointi

2.3.1 Välimiesten määrääminen ja uskotun miehen hakeminen

OYL:n voimassaolon aikana ei ole riitautettu Keskuskauppakamarin lunastuslautakunnan päätöstä välimiesten valinnasta. Valmistelun aikana on kuitenkin noussut esiin tulkinta, jonka mukaan tämä olisi hallinto-oikeudellisesti mahdollista. OYL:a on tarpeen selkeyttää tältä osin. Myöskään muissa Pohjoismaissa ei ole tiettävästi mahdollista hakea asiaan muutosta valituksen kautta.

Voimassa olevan OYL 18 luvun 5 §:n säännös poikkeaa periaatteeltaan hakemusasioita koskevas-ta pääsäännöstä. OYL:n mukaan Keskuskauppakamarin lunastusriitalautakunnan on haettava tuomioistuimelta uskotun miehen määräämistä hakemusasias-sa, jossa yleisten prosessioikeudellisten periaatteiden ja oikeusapulain (257/2002) 6 §:n mukaan avustajaa ei ilman nimenomaista säännös-tä muutoin määrättäisi.

Oikeusapulain 2 luvun 6 §:n 1 momentin 1 kohdan mukaan oikeusapuun ei kuulu avustaminen yleisessä tuomioistuimessa käsiteltävässä hakemusasias-sa, ellei siihen ole erityisen painavia syitä. Lisäksi oikeusapulain 2 luvun 7 §:n mukaan oikeusapua ei anneta, jos 1) asialla on hakijalle vä-häinen merkitys; 2) se olisi selvästi tarkoituksetonta verrattuna hakijalle siitä koituvaan hyötyyn; 3) asian ajaminen olisi oikeuden väärinkäyttämistä; tai 4) asia perustuu siirrettyyn oikeuteen ja on aiheutta otaksua siirron tapahtuneen oikeusavun saamiseksi.

Uuden osakeyhtiölain voimaantulon jälkeen uskotun miehen määräämistä koskevia on tullut varsin vähän, ja hakemukset on käsitelty nopeasti. Tästä huolimatta osa hakemuksista on saattanut olla tarpeettomia. Näin ollen menettelystä saattaa yksittäistapauksessa aiheutua tarpeettomia kustannuksia lunastajalle.

Ulkomaisista vertailuvaltioista ei ole saatavissa apua asian arviointiin. EU:lla, Tanskalla ja Norjalalla ei ole uskotun miehen hakemista koskevaa sääntelyä. Ruotsissa menettely poikkeaa suomalaisesta järjestelystä siten, että Ruotsissa välimiehiä on ABL:n säännöksen perusteella vähintään kolme. Vähemmistöosakkeenomistajat määräävät taikka viime kädessä rekisteriviranomainen määrää vähemmistöosakkeenomistajille uskotun miehen. Muutosta välimiehen nimittämistä koskevassa asiassa voidaan hakea Tukholman käräjäoikeudelta. Ruotsissa ei ole tiettävästi säädetty mahdollisuudesta olla nimittämättä vähemmistöosakkeenomistajille uskottua miestä, koska uskotun miehen tehtävänä on nimittää yksi välimiehistä sekä valvoa poissaolevien osakkeenomistajien etua.

OYL 18 luvun 5 §:ää on tarpeellista muuttaa siten, että se vastaa periaatteiltaan oikeudenkäyntiavustajia koskevaa lainsäädäntöä (vrt. oikeusapulaki ja oikeudenkäynnistä rikosasioissa annetun lain 2 luvun 1 a §:n 3 kohta). Hallinto-oikeudelliset seikat (ks. jakso 4.2) sekä korkeimman oikeuden aikaisempi oikeudenkäyntiavustajia koskeva ratkaisukäytäntö on otettava valmistelussa huomioon.

Ratkaisussa KKO 2001:3 oli kysymys yksityishenkilön velkajärjestelystä ja oikeudenkäyntiavustajan määräämisestä velalliselle. Velallinen A oli hakenut oikeudenkäyntiavustajan määräämistä jo käräjäoikeuden käsittelyä varten, mutta hakemus oli hylätty käräjä- ja hovioikeudessa. A:n velkajärjestelyhakemusta käräjäoikeudessa käsiteltäessä pankki ja rahoitusyhtiö olivat katsoneet, että velkajärjestelylle on ollut olemassa yksityishenkilön velkajärjestelystä annetun lain 10 §:n 1 momentin 7 kohdassa tarkoitettu este. Sen vuoksi pankki ja rahoitusyhtiö ovat vastustaneet hakemuksen hyväksymistä. Korkeimman oikeuden mukaan velkajärjestelyasia on tästä syystä muuttunut riitaiseksi velkajärjestelyn edellytysten osalta. Tämä on tehnyt asiasta tavanomaista hankalamman. A:n tuloihin nähden suuren velkamäärän vuoksi asia on ollut hänen tulevaisuutensa kannalta erittäin merkittävä. Väitteisiin vastaaminen on jo käräjäoikeudessa edellyttänyt oikeudellista asiantuntemusta, jonka tarve on lisääntynyt käräjäoikeuden hylättyä A:n velkajärjestelyhakemuksen paitsi pankin ja rahoitusyhtiön esittämällä perusteella myös velkajärjestelyn edellytysten puuttumisen vuoksi. Kerrotuissa olosuhteissa A:n ei ole voitu arvioida kykenevän ilman avustajaa asianmukaisesti valvomaan etuaan ja oikeuttaan asian käsittelyssä siten, että hänen *oikeusturvansa ja hänen kannaltaan oikeudenmukainen oikeudenkäynti* toteutuvat. Asiassa on siten ollut *erityisen painavia syitä* määrätä A:lle oikeudenkäyntiavustaja (kursivointi tässä).

Ratkaisussa KKO 2002:14 oli kysymys ampuma-aserikoksesta ja teräaseen hallussapidosta yleisellä paikalla. A oli hakenut oikeudenkäyntiavustajaa käräjäoikeuden käsittelyä tai ainakin muutoksenhakua varten. Hakemus oli hylätty sekä käräjä- että hovioikeudessa. Korkein oikeus totesi ratkaisussaan, että kyseessä oleva rikosasia oli selvitetty jo käräjäoikeudessa eikä näytöstä ole ollut kysymys. A:lle alemmissa asteissa tuomittu lyhyt vankeusrangaistus oli yleisen rangaistuskäytännön mukaista. Esitetystä rikosrekisterinotteesta käy ilmi, että A oli ennen nyt kysymyksessä olevien rikosten tekemistä edeltäneen vuoden aikana neljä kertaa lainvoimaisesti tuomittu ehdollisiin vankeusrangaistuksiin, joiden koetusaikana nyt kysymyksessä olevat rikokset oli tehty. Tuomioista kolme on sisältänyt myös samantapaisia rikoksia kuin A:n syyksi nyt on luettu. A ei ole teot tehdessään ollut alle 18-vuotias. A:n muutoksenhakuun hovioikeudelta ei myöskään liittynyt sellaisia kysymyksiä tai henkilöön liittyviä seikkoja, joiden selvittämisessä hän olisi tarvinnut avustajaa. Korkein oikeus katsoi, että A:n *oikeusturva ja oikeudenmukaisen oikeudenkäynnin to-*

teutuminen tässä yksinkertaisessa rikosasiassa eivät ole odotettavissa olleeseen rangaistukseen ja asian selvitettyyn tilaan nähden edellyttäneet oikeudenkäyntiavustajan määräämistä hänelle kärkeäjoikeuskäsittelyä tai muutoksenhakua varten. (kursivointi tässä).

Ratkaisussa KKO 2010:86 oli kysymys tapon yrityksestä. Tapon yrityksen kohteena ollut asianomistaja B oli hakenut oikeudenkäyntiavustajaa jo käräjäoikeuden käsittelyä varten. Hakemus oli hylätty sekä käräjäoikeudessa että hovioikeudessa. Korkeimman oikeuden mukaan B:lle on aiheutunut vakavasta väkivaltarikoksesta vahinkoja, joiden perusteella esitettävät korvausvaatimukset ovat edellyttäneet oikeudellista tietämystä ja korvauskäytännön tuntemusta. B on ollut iältään nuori, ja hänen taloudellinen asemansa työsuhteen koeaikaisuuden takia on ollut epävarma. Oikeudenkäyntiavustajan määräämistä B:lle puoltaa osaltaan myös tarve varmistaa asianosaisten yhdenvertaisuus oikeudenkäynnissä, jossa B:n vastapuolelle on myönnetty oikeusapua ja määrätty avustaja. Korkein oikeus katsoi, *että rikoksen vakavuus, B:n ikä ja hänen muut henkilökohtaiset olosuhteensa sekä muut asian harkintaan vaikuttavat seikat* huomioon ottaen oikeudenkäyntiavustajan määrääminen B:lle *on perusteltua* (kursivointi tässä).

2.3.2 Välitustuomiota koskeva muutoksenhakumenettely

Voimassa olevan OYL 18 luvun 10 §:n mukaan välitustuomioon tyytymätön asianosainen voi hakea muutosta käräjäoikeudelta. Vuosina 2006–2010 oikeusministeriön suuntaa-antavan kyselyn kohteena olleisiin käräjäoikeuksiin on OYL 18 luvun 10 §:n mukaisia muutoksenhakuasioita tullut yhteensä 0-2 kappaletta vuodessa, ja niiden käsittely on vaihdellut kahden (2) kuukauden ja 10 kuukauden välillä. Valtaosassa tapauksia valitusasioiden käsittelyn kestoa voidaan pitää kohtuullisena.

Keskuskauppakamarin ja Keskuskauppakamarin lunastuslautakunnan aloitteessa ehdotetaan OYL:n 18 luvun 10 §:ää muutettavaksi siten, että käräjäoikeuden sijaan välitustuomiota koskevan muutoksenhaun ratkaisisi hovioikeus. Tämän vuoksi valmistelun aikana on arvioitu säännöstä, jossa OYL 18 luvun 10 §:n käräjäoikeus-sanat korvataan hovioikeus-sanoilla ja mainitun pykälän 2 momentin toinen ja kolmas virke poistetaan.

Ehdotuksen perustelut huomioon ottaen arvioitavaksi tulee ensisijaisesti kysymys siitä, vaarantako nykyinen järjestelmä, jossa käräjäoikeuden ratkaisuun haetaan muutosta suoraan korkeimmalta oikeudelta, asianosaisten oikeusturvaa.

Tuomareiden kokemukseen ja siitä syntyvään asiantuntemukseen vaikuttaa muun muassa käsiteltyjen asioiden määrä. Voidaan teoriassa ajatella, että mitä enemmän välitustuomioita koskevia riitoja tuomari on käsitellyt, sitä paremmin hän asian tuntee. Tosiasia kuitenkin on, että OYL 18 luvun 10 §:ssä tarkoitettuja valituksia sekä muita välitustuomion täytäntöönpanoa koskevia asioita on vain vähän. Valitusten vähäisen määrän vuoksi yksittäisen tuomarin on vaikea kerryttää asiaa koskevaa erityistä asiantuntemusta. Näin on käräjäoikeuksissa, ja näin olisi myös hovioikeuksissa. Kun yksittäisten tapausten taustat ja yksityiskohdat saattavat poiketa toisistaan merkittävästi, muutoksenhaun keskittäminen hovioikeuteen ei näyttäisi tältä osin tuovan mainittavaa lisäarvoa.

Oikeusministeriö ei myöskään yhdy aloitteentekijöiden näkemykseen siitä, että hovioikeuden tuomarit oletuksena ovat käräjätuomareita pätevämpiä. Oikeudenkäyntimenettelyä kehitettäessä on viime aikoina korostetusti panostettu lainkäytön korkeaan laatuun ensimmäisessä oikeusasteessa ja näin pyritty siirtämään ratkaisutoiminnan painopistettä hovioikeuksista käräjäoikeuksiin. Ehdotuk-

sen voidaan katsoa olevan ristiriidassa tämän käräjäoikeuksien merkitystä painottavan tavoitteen kanssa.²

Käräjäoikeudessa OYL:n 18 luvun 10 §:n muutoksenhakuasiat käsiteltäneen yleensä yhden tuomarin kokoonpanossa. OK 2 luvun 5 §:n 1 kohdan sovellettavaksi tuleminen edellyttää kuitenkin, että hakemusasian käsittelyä ei jatketa riita-asian käsittelystä säädettyssä järjestyksessä. Jos hakemusia on riittävästi siten, että se käsitellään riita-asian käsittelystä säädettyssä järjestyksessä, asia voidaan käsitellä käräjäoikeudessa kolmen lainoppineen jäsenen kokoonpanossa. Hovioikeudessa välitystuomiota koskeva valitus käsiteltäisiin kolmen tuomarin kokoonpanossa, jollei laissa toisin säädetä. Muilta osin oikeudenkäyntimenettelyyn sovellettaisiin molemmissa oikeusasteissa samoja säännöksiä, koska ehdotuksessa ei ole esitetty muutettavaksi OYL:n viittausta OK 8 lukuun.

Aloitteessa on ehdotettu lunastusriitojen keskittämistä erityiselle osastolle hovioikeudessa. Vastaavanlainen keskittäminen olisi mahdollinen myös käräjäoikeuksissa. Oikeusjärjestykseen ei sisälly säännöksiä vireillä olevien asioiden käsittelyn jakamisesta tuomioistuimen sisällä. Niin käräjäoikeudet kuin hovioikeudet organisoivat itse työnsä parhaaksi katsomallaan tavalla.

Asian käsittelyn kesto on merkittävä tekijä nyt käsillä olevaa ehdotusta arvioitaessa. Huomion kiinnittäminen asian käsittelyn kestoon on keskeistä sen vuoksi, että lunastusmenettely, omistussuhteisiin liittyvä epäselvä oikeudellinen tilanne ja sen mahdollinen pitkittyminen saattavat häiritä yhtiön tavanomaisen liiketoiminnan jatkamista, yhtiön kassavirran muodostamista ja kannattavuutta. Valituksen käsittelyn kesto on nykyisessä menettelyssä pyritty rajoittamaan ohittamalla yksi muutoksenhakuasteista.

Yleinen lähtökohta on, ettei lainsäädäntöä tule muuttaa, jos ei ole perustetta sen muuttamiselle. Muistion valmistelussa ei ole tullut ilmi, että nykyinen muutoksenhakumenettely olisi aiheuttanut ongelmia tai heikentänyt asiaan osallisten oikeussuojan saatavuutta (vrt. KKO 2010:30). Keskuskauppakamarin lunastuslautakunnan mukaan käräjäoikeuksissa on tehty päätöksiä, jotka ovat muuttaneet välimiesoikeuden oikeaksi harkitsemaa osakkeen käypää hintaa. Siitä, millä perusteilla välimiesoikeuden päätöksiä on käräjäoikeuksissa muutettu, ei ole esitetty valmistelussa näyttöä eikä sitä ole erikseen selvitetty.

OYL 18 luvun välitystuomiota koskevan sääntelyn yhtenä tavoitteena on asian saaminen ratkaistuksi joutuisasti aiheuttamatta yhtiölle ja asian osapuolille tarpeetonta haittaa. Nykyinen lainsäädäntö on tämän tavoitteen mukainen. Oikeuslaitosta ja oikeudenkäyntimenettelyä kehitettäessä yleisenä pyrkimyksenä on oikeudenkäynnin painopisteen siirtäminen muutoksenhakuasteesta ensimmäisen asteen tuomioistuihin. Nykyinen lainsäädäntö vastaa myös tätä pyrkimystä. Edellä sanotuilla perusteilla oikeusministeriö katsoo, ettei ole osoitettu riittävää tarvetta voimassa olevan sääntelyn muuttamiselle.

3 Aloitteen tavoitteet

Keskuskauppakamari ja Keskuskauppakamarin lunastuslautakunta perustelevat uskotun miehen hakemista koskevan menettelyn muuttamista koskevaa aloitettaan sillä, että lunastusmenettelyssä esiintyy käytännössä tilanteita, joissa yhtiö ei saa yksittäisiltä vähemmistöosakkeenomistajilta kirjallista ilmoitusta siitä, että uskotun miehen määräyksen hakeminen on tarpeetonta. Tällöin lunastuslautakunnan on osakeyhtiölain nojalla haettava uskotun miehen määräys käräjäoikeudelta. Jos lunastusriidan intressi on vähäinen ja oikeussuojan tarve käytännössä puuttuu, uskotun miehen

² Samasta syystä Ruotsissa muutoksenhaku vastaavien välitystuomioiden osalta on keskitetty Tukholman käräjäoikeudelle (vrt. Prop. 2004/05:85, s. 474).

määrääminen on ilmeisen tarpeetonta. Keskuskauppakamari ja Keskuskauppakamarin lunastuslautakunta katsovat, että näissä tilanteissa olisi tarkoituksenmukaista, ettei lunastuslautakunnalla olisi velvollisuutta hakea uskotun miehen määräämistä käräjäoikeudelta.

Keskuskauppakamari ja Keskuskauppakamarin lunastuslautakunta perustelevat aloitettaan muutoksenhakusäännöksen muuttamisesta sillä, hovioikeuden tuomarit ovat käräjätuomareita kokeneempia ja pätevämpiä. Näin hovioikeuden tuomareilla on aloitteen mukaan paremmat edellytykset arvioida välitystuomioita.

4 Aloitteen vaikutukset

4.1 Taloudelliset vaikutukset

4.1.1 Välimiehen määrääminen ja uskotun miehen hakeminen

Yhtiön toiminnan häiriöttömän jatkumisen kannalta uskotun miehen hakemisella ja määräämisellä ei ole useinkaan ratkaisevaa merkitystä, koska asia etenee pitkälti ilman yhtiön tai sen edustajien myötävaikutusta. Yhtiön tulee ainoastaan OYL 18 luvun 2 §:n nojalla viipymättä ilmoittaa lunastusoikeuden ja -velvollisuuden syntyminen tai lakkaaminen rekisteröitäväksi, kun yhtiö on saanut lunastajalta tästä ilmoituksen tai muuten luotettavan tiedon lunastusoikeuden ja -velvollisuuden syntymisestä tai lakkaamisesta.

Lunastajan ja vähemmistöosakkeenomistajan tai -omistajien lunastusoikeutta ja lunastushinnan määrää koskevat erimielisyydet on annettava välimiesten ratkaistavaksi. Asianosainen voi hakea Keskuskauppakamarin lunastuslautakunnalta välimiesten määräämistä. Jos kaikki asianosaiset eivät ole ilmoittaneet pitävänsä uskotun miehen määräämistä tarpeettomana, Keskuskauppakamarin lunastuslautakunnalla on aina velvollisuus hakea uskotun miehen määräämistä. Tapauksissa, joissa vähemmistöosakkeenomistajien oikeussuoja ei selvästi edellytä uskotun miehen hakemista, tästä menettelyn vaiheesta aiheutuu Keskuskauppakamarin lunastuslautakunnalle ja viime kädessä lunastajalle tarpeettomia hallinnollisia kustannuksia (vrt. OYL 18 luvun 5 § ja 8 §).

Lunastajan maksettavaksi tuleva Keskuskauppakamarin maksu uskotun miehen hakemisesta käräjäoikeudelta on vähintään 1000 euroa tapaukselta. Keskuskauppakamarin tehtäviin kuuluvat asiain ja maallikkoasianosaisten neuvonta; lunastuslautakunnan ylimääräisen kokouksen järjestäminen, koska asia on yleensä kiireellinen; yhteydenpito uskottuun mieheen ja asiakirjojen laatimiset; hakemus käräjäoikeuteen (80 euroa); sekä kirjelmöinti asianosaisille ja uskotulle miehelle. Lunastajan maksettavaksi tulevista asiamieskuluista, jotka liittyvät uskotun miehen määräämiseen, ei ole valmistelussa saatu yksityiskohtaisia tietoja. Keskuskauppakamarissa on arvioitu, että nämä maksut voivat olla tuhansia euroa tapaukselta. Uskotun miehen palkkio itse välimiesmenettelyssä edustamisesta vaihtelee. Keskuskauppakamarissa on arvioitu, että pienimmillään palkkiot voivat olla useita tuhansia euroja ja suurimmillaan useita kymmeniä tuhansia euroja tapaukselta.

4.1.2 Välitystuomiota koskeva muutoksenhaku

OYL 18 luvun 10 §:n nojalla välitystuomioon tyytymätön asianosainen voi hakea siihen muutosta. Siitä seikasta, haetaanko välitystuomioon muutosta ensimmäisessä vaiheessa yhtiön kotipaikan käräjäoikeudelta vai hovioikeudelta, ei seuraa olennaista taloudellista eroa eri vaihtoehtojen välillä.

4.2 Vaikutukset viranomaisten toimintaan

4.2.1 Välimiehen määrääminen ja uskotun miehen hakeminen

Harkintavallan myöntäminen Keskuskauppakamarin lunastuslautakunnalle siten, ettei sillä olisi enää velvollisuutta hakea uskotun miehen määräämistä tuomioistuimelta, vähentäisi jossain määrin Keskuskauppakamarin lunastuslautakunnan ja tuomioistuinten työmäärää. Valmistelun aikana on tosin arvioitu, että uskotun miehen määräämistä koskevia hakemuksia ja käräjäoikeuden määräyksiä on vuositasolla vähän. Aloitteella saattaisi olla vaikutusta hallinto-oikeuksien työmäärään, mutta sen laajuus on sidoksissa sääntelyn toteutustapaan.

Nykyisin keskuskauppakamarilain (878/2002) 2 §:n 3 momentin 2 kohdan ja 5 §:n nojalla Keskuskauppakamarin lunastuslautakunnan tehtävänä on määrätä välimiehet ja hakea uskotun miehen määräämisiä osakeyhtiölain 18 luvussa säädetyissä lunastustilanteissa. Keskuskauppakamarilain 6 §:n 1 momentin nojalla lunastuslautakunnan jäsenen ja toimihenkilöön sovelletaan heidän kyseistä tehtäväänsä hoitaessaan rikosoikeudellista virkavastuuta koskevia säännöksiä. Asioiden käsitteelyyn Keskuskauppakamarin lunastuslautakunnassa sovelletaan hallintolakia (434/2003, jäljempänä myös HallL), viranomaisten toiminnan julkisuudesta annettua lakia (621/1999) ja kielilakia (423/2003). Keskuskauppakamarin lunastuslautakunnan toimintaa koskevat siten samat vaatimukset kuin muita viranomaisia (ks. erityisesti HallL 43–63 §).

OYL 18 luvun 4 §:n nojalla asianosainen, jolla OYL:ssa tarkoitetaan lunastajaa tai vähemmistö-osakkeenomistajaa, tekee Keskuskauppakamarin lunastuslautakunnalle hakemuksen välimiesten valitsemisesta. OYL:n erityissäännöstä sovelletaan HallL 5 §:n 1 momentin nojalla HallL 11 §:n sijaan.

Aloitteen mukaisessa tilanteessa Keskuskauppakamarin lunastuslautakunta tekisi hallintolaissa tarkoitetun päätöksen välimiesten määräämisestä sekä päätöksen siitä, haetaanko vähemmistö-osakkeenomistajien uskotun miehen määräämistä tuomioistuimelta vai ei. Jos uskottua miestä päätetään hakea, määräystä koskeva hakemus on toimitettava voimassa olevan lain tavoin käräjäoikeudelle. Käräjäoikeusvaihe on tarpeellinen uskotun miehen puolueettomuuden ja riippumattomuuden varmistamiseksi. Jos uskottua miestä ei päätettäisi hakea, tämä päätös olisi hallintolainkäyttölain (586/1996, jäljempänä myös HLL) pääsäännön mukaan valituskelpoinen, ellei valitusoikeutta ole nimenomaisesti rajoitettu muualla lainsäädännössä. Vastaavasti valituskelpoinen olisi myös päätös välimiesten määräämisestä.

Valmistelussa on arvioitu ensiksi hallintolainkäytön pääsäännön mukaista vaihtoehtoa, jossa Keskuskauppakamarin lunastuslautakunnan välimiesten määräämisestä sekä päätöksestä olla hakematta uskotun miehen määräämistä voisi valittaa hallinto-oikeuteen ja edelleen korkeimpaan hallinto-oikeuteen.

HLL 4 §:n mukaan hallintoasiassa tehdystä päätöksestä saa valittaa sen mukaan kuin hallintolainkäyttölaissa säädetään. HLL 5 §:n mukaan päätöksellä, josta saa valittaa, tarkoitetaan toimenpidettä, jolla asia on ratkaistu tai jätetty tutkimatta. HLL 6 §:n 1 momentin nojalla Keskuskauppakamarin lunastuslautakunnan päätöksestä saisi siten valittaa se, johon päätös on kohdistettu tai jonka oikeuteen, velvollisuuteen tai etuun päätös välittömästi vaikuttaa. HLL 13 §:n nojalla laissa säädetään erikseen siitä, milloin 7–9 §:ssä tarkoitetun viranomaisen päätökseen ei saa hakea muutosta valittamalla tai milloin valittamiseen korkeimmalle hallinto-oikeudelle tarvitaan valituslupa. Voimassa olevassa osakeyhtiölaissa ei ole säädetty tällaista rajoitusta, eikä siitä tässä vaihtoehdossa edelleenkään säädettäisi.

Jos Keskuskauppakamarin lunastuslautakunta päättäisi aloitteessa tarkoitetulla tavalla laissa säädettyjen oikeuksia ja velvollisuuksia luovien edellytysten perusteella, ettei uskotun miehen määrittämistä ole tarpeellista hakea käräjäoikeudelta, asianosaisen valituksen perusteella hallinto-oikeuden ja mahdollisesti korkeimman hallinto-oikeuden tulisi lähtökohtaisesti voida päättää asiassa toisin (vrt. perustuslain 21 §). Sama on voimassa välimiesten määräämisen osalta.

OYL 18 luvun 5 §:ssä ei sallita käräjäoikeudelle mahdollisuutta kieltäytyä uskotun miehen määrittämisestä. Koska käräjäoikeuden on hakemuksesta määrättävä vähintään yksi uskottu mies vähemmistöosakkeenomistajille, mahdollinen Keskuskauppakamarin lunastuslautakunnan uskotun miehen hakemusta koskeva hallintolainkäyttöasia tulisi ratkaista ennen OYL 18 luvun 5 §:ssä tarkoitettua käräjäoikeuden määräystä. Jos asianomaisen valituksesta hallintotuomioistuimien prosessin päätteeksi päättäisi, että Keskuskauppakamarin lunastuslautakunnan olisi tullut hakea määräystä käräjäoikeudelta, lunastuslautakunnan tulisi kokoontua uudelleen ja tehdä asiasta hakemus käräjäoikeudelle. Hallinto-oikeudellinen välivaihe saattaisi viivästyttää käräjäoikeuden päätöstä.

Valmistelussa on toiseksi arvioitu valituskiellon tai -luvan säätämistä siten, että se koskisi Keskuskauppakamarin lunastuslautakunnan uskotun miehen hakematta jättämistä koskevaa päätöstä sekä välimiehen määräämistä koskevaa päätöstä. Kyseessä olisi poikkeus hallintolainkäyttölain pääsäännöstä. Siksi valituskiellosta tai -luvasta olisi säädettävä erityislainsäädännössä eli osakeyhtiölaissa.

Valituskielto- tai valituslupamenettelyn mahdollisuutta arvioitaessa perustuslain (731/1999) 21 §:n ja Euroopan ihmisoikeussopimuksen (SopS 63/1999) 6 artiklan oikeudenmukaista oikeudenkäyntiä koskevat edellytykset on otettava huomioon. Eduskunnan perustuslakivaliokunta on kuitenkin katsonut, ettei perustuslaissa estetä vähäisten poikkeusten säätämistä muutoksenhakuoikeuteen, kunhan ne eivät muodostu pääsäännöksi eivätkä vaaranna yksilön oikeutta oikeudenmukaiseen oikeudenkäyntiin (ks. esim. PeVL 2/2009 vp; Oikeusministeriön mietintöjä ja lausuntoja 78/2010, s. 140).

Valitusoikeuden tarpeen arviointiin vaikuttaa se, onko viranomaisen päätöksessä kyse henkilön oikeudesta tai velvollisuudesta, onko asianosaisen oikeusturva riittävällä tavalla turvattu, onko asialla suuri taloudellinen merkitys, onko kyseessä yksinkertainen vai monimutkainen oikeudellinen asia, onko asia tulkinnanvarainen vai onko oikeuskäytäntö jo vakiintunut sekä onko kyse vähäisestä poikkeuksesta hallintolainkäyttölain mukaiseen valitusoikeuteen.

Asianosaisen oikeuksiin ja velvollisuuksiin vaikuttavista seikoista ja valituskiellosta esimerkkinä voidaan käyttää tilintarkastuslain (459/2007) 54 §:n 1 momenttia. Mainitussa säännöksessä säädetään muutoksenhakukiellosta tiettyihin Keskuskauppakamarin tilintarkastuslautakunnan päätöksiin. Kyseessä olevat päätökset koskevat tilintarkastuslain 40 §:n 2 momentin 1–3 kohtia, joissa tarkoitetaan päätöstä laadunvarmistustoimenpiteen määräämisestä ja sen sisällöstä sekä laaduntarkastajana toimivasta henkilöstä. Sen sijaan tilintarkastuslain 40 §:n 2 momentin 4 kohdan mukaisesti lautakunnan laaduntarkastuksen tulosten käsittelemisestä ja päätöksen tekemistä toimenpiteistä, joihin laaduntarkastus antaa aihetta, voi hakea muutosta valtion tilintarkastuslautakunnalta sekä edelleen hallinto-oikeudelta ja korkeimmalta hallinto-oikeudelta. Momentin 4 kohdassa tarkoitettujen toimenpiteiden voivat vaikuttaa valvottavan oikeuksiin ja velvollisuuksiin esimerkiksi siten, että valvottavalle annetaan huomautus tai varoitus taikka päätetään esittää valtion tilintarkastuslautakunnalle valvottavan tilintarkastajan hyväksymisen peruuttamista (tilintarkastuslain 49 §, 50 § ja 53 §).

OYL 18 luvussa tarkoitettu Keskuskauppakamarin lunastuslautakunnan välimiehen määräämistä koskeva päätös on tehtävä lain nojalla. Välimieheksi on määrättävä puolueettomia ja riippumattomia henkilöitä, eikä asianosaisilla ole ehdotonta oikeutta saada tiettyä henkilöä määräytyksi välimieheksi. Keskuskauppakamarin lunastuslautakunnan valintakäytäntö on vakiintunut, sitä ei ole kyseenalaistettu, eikä tältä osin tiedetä käytännössä esiintyneen ongelmia. Määrääminen ei vaikuta peruuttamattomalla tavalla lunastusriidan osapuolten oikeuksiin ja velvollisuuksiin, sillä OYL:ssä on säädetty välitystuomion pääasialliseksi koskevasta valitusmahdollisuudesta yleiseen tuomioistuimeen. Välimiesten henkilöllisyydellä ei ole siten merkittävää vaikutusta asianosaisten taloudellisen edun tai oikeusturvan kannalta. Keskuskauppakamarin lunastuslautakunnan välimiehen määräämistä koskevan valituskiellon säätämistä osakeyhtiölain selkeyttämiseksi voidaan pitää perusteltuna (vrt. myös edellä viitattu tilintarkastuslain 40 §:n 2 momentin 2 kohta).

OYL 18 luvussa tarkoitettu Keskuskauppakamarin lunastuslautakunnan uskotun miehen hakematta jättämistä koskeva päätös voidaan toteuttaa siten, että kyseessä on asianosaisten oikeus saada uskottu mies tietyissä tilanteissa määräytyksi, taikka siten, että asia on Keskuskauppakamarin lunastuslautakunnan harkinnan varassa.

Asian arviointiin vaikuttaa myös asianosaisten mahdollisesti saamatta jäävän taloudellisen edun määrä. OYL 18 luvussa tarkoitettu uskotun miehen määräämisessä on kyse edustajan asettamisesta poissaoleville ja muutoin asianosaisina oleville passiivisille vähemmistöosakkeenomistajille. Uskotun miehen määrääminen tai määräämättä jättäminen ei vaikuta vähemmistöosakkeenomistajan oikeuteen saada suoritus lunastettavasta osakkeesta, joten kyseessä olevaan asiaan ei liity vahvaa perusoikeusliityntää. Voimassa olevan lain mukaisessa käytännössä uskottuiksi miehiksi on yleensä määrätty korkeasti koulutettuja oikeus- ja/tai talousoppineita henkilöitä, jotka tuntevat hyvin yritys-elämää sekä yhtiön osakkeen arvoon ja siten lunastusvastikkeen määrään vaikuttavia seikkoja. Jos passiivisille osakkeenomistajille ei kuitenkaan määrättäisi uskottua miestä ja näin heidän etuaan puoltavia seikkoja ei esitettäisi välimiesmenettelyssä tai myöhemmin yleisessä tuomioistuimessa, heidän lunastusvastikkeensa määrä saattaisi tapauskohtaisesti jäädä jossain määrin alhaisemmaksi kuin siinä tapauksessa, että uskottu mies määrättäisiin. Siten valmistelussa on arvioitu, että OYL 18 luvussa tarkoitettulla uskotun miehen määräämisellä tai määräämättä jättämisellä saattaa olla vaikutusta poissaolevien ja muutoin asianosaisena olevien passiivisten vähemmistöosakkeenomistajien taloudellisten oikeuksien määrään ja toteutumisen asteeseen välimiesmenettelyn aikana sekä mahdollisesti myöhemmin yleisessä tuomioistuimessa. Tätä määrää ei ole mahdollista vahvistaa tai arvioida yleispätevästi. Valmistelussa määrän suuruuteen on suhtauduttu varauksella. Toisaalta on huomioitava, että OYL 18 luvun 5 §:n 3 momentin nojalla aktiivisella vähemmistöosakkeenomistajalla on aina ensisijainen oikeus edustaa itseään lunastusmenettelyssä. Jos osakkeenomistajan oma tai hänen edustajansa asiantuntemus on heikompi kuin uskottulla miehellä, osakkeenomistaja saattaa siten saada lunastajan kustannuksella taloudellisen edun siitä, että jättäytyy lunastusmenettelyssä passiiviseksi, mikä ei liene ollut OYL:n säännöksen tarkoituksena.

Uskotun miehen hakematta jättämistä koskeva asia olisi sinänsä uusi, eikä siitä ole vielä oikeuskäytäntöä. Toisaalta asiaa ei ole pidettävä oikeudellisesti erityisen monimutkaisena. Lisäksi valmistelussa on arvioitu, että jos valituskiellosta säädettäisiin, Keskuskauppakamarin lunastuslautakunnan päätökseen olla hakematta uskottua miestä olisi mahdollista vedota ns. prosessiväitteenä yleisessä tuomioistuimessa valitettaessa välitystuomiosta käräjäoikeuteen. Tällöin käräjäoikeus voisi määrätä vähemmistöosakkeenomistajille uskotun miehen, jos käräjäoikeus hyväksyy väitteen siitä, että OYL:n säännöksiä on tältä osin rikottu välimiesmenettelyssä.

Suomessa hallinto-oikeuksiin on vuosina 2005–2009 tullut vireille yli 20 000 asiaa vuosittain. Sen sijaan OYL:n mukaisen uskotun miehen määräämistä koskevia hakemuksia on tehty 2000-luvun

alussa noin kymmenkunta vuosittain. Hallinto-oikeuksissa vireille tulevien asioiden määrään nähden muutoksenhaussa uskotun miehen hakematta jättämisestä koskevasta päätöksestä olisi kysymys määrällisesti varsin vähämerkityksellisestä asiasta. Lisäksi vähemmistöosakkeiden lunastusriidan pääasiassa on kyse ainoastaan taloudellisesta intressistä, joka ei ole yleensä määrältään merkittävä.

Valitusoikeutta puoltaa se, että on yhdenmukaista perustuslain ja Euroopan ihmisoikeussopimuksen vaatimusten kanssa, että viranomaisen hallintopäätöksestä, joka koskee yksilön oikeuksia ja velvollisuuksia, voidaan valittaa vähintäänkin yhteen ylempänä olevaan valvovaan viranomaiseen tai tuomioistuimeen. Tämä edellytys on täytettävissä, koska välitystuomion pääasiallisuudesta voidaan valittaa käräjäoikeuteen. Tässä yhteydessä olisi mahdollista esittää myös ns. prosessiväite, jonka hyväksyessään käräjäoikeudella olisi toimivalta määrätä vähemmistöosakkeenomistajille uskottu mies.

Valitusoikeuden puuttumista voidaan perustella ensiksi sillä, että asia ei ole oikeudellisesti erityisen monimutkainen. Toiseksi vähemmistöosakkeenomistajalla on oikeus saada lunastusvastikkeena osakkeen käypä arvo. Kolmanneksi taloudellisen edun määrä yksittäistä vähemmistöosakkeenomistajaa kohden sekä yhteensä on arvioitu vähäiseksi. Neljänneksi hallinto-oikeuteen etenevä hallintolainkäyttömenettely viivyttaisi lunastusmenettelyä ja aiheuttaisi asianosaisille sekä suorita että epäsuoria kustannuksia. Lisäksi kyseessä olevia uskotun miehen määräämistä koskevia hakeuksia tehdään vuosittain vähän.

Valmistelussa on arvioitu, että on perusteltua joko säilyttää voimassa olevan lain mukainen menettely taikka säätää mahdollisuudesta, että Keskuskauppakamarin lunastuslautakunta voi tehdä välimiehen määräämistä ja uskotun miehen hakematta jättämisestä koskeva päätöksen, johon liittyy hallintoprosessuaalinen valituskielto. Vapaan hallintoprosessuaalisen muutoksenhakuoikeuden sisältävä järjestelmä ei ole kokonaisuutena arvioiden yhtä hyvin perusteltu kuin edellä mainitut sääntelyvaihtoehdot.

4.2.2 Välitystuomiota koskeva muutoksenhaku

Välitystuomion muutoksenhaun osalta aloite vähentäisi vähäisessä määrin työmäärää käräjäoikeuksissa, mutta se toisaalta lisäisi työmäärää vastaavasti hovioikeuksissa. Aloitteesta seuraisi se, ensimmäisen vaiheen muutoksenhakutuomioistuin olisi osakeyhtiölain ja välimiesmenettelystä annetun lain perusteella eri. Tämä ei ole asianosaisten eikä viranomaisten kannalta toivottava asiantila.

4.3 Yhteiskunnalliset vaikutukset

4.3.1 Välimiehen määrääminen ja uskotun miehen hakeminen

Välimiehen määräämistä koskevan valituskiellon ja harkintavallan myöntäminen Keskuskauppakamarin lunastuslautakunnalle siten, ettei sillä olisi enää velvollisuutta hakea uskotun miehen määräämistä tuomioistuimelta, ei ole arvioitu heikentävän vähemmistöosakkeenomistajien oikeussuojaa. Hakematta jättäminen olisi mahdollista vain tapauksissa, joissa hakeminen ei ole tarpeen oikeussuojan tarpeen selkeän puuttumisen vuoksi.

Ehdotuksen mukaan uskotun miehen hakematta jättämisen edellytykset vastaisivat niitä perusteita, joilla yleinen tuomioistuin voi hylätä hakemuksen oikeudenkäyntiavustajan määräämisestä hake-musasian käsittelyä varten.

4.3.2 Välitystuomiota koskeva muutoksenhaku

Valmistelussa on arvioitu, että muutoksenhaku ensimmäisessä vaiheessa käräjäoikeudelta ei kokonaisuutena arvioiden vaaranna asianosaisten oikeussuojaa. Tilanne ei muuttuisi, jos muutosta haettaisiin käräjäoikeuden sijaan hovioikeudelta. Aloitteen vaikutusta käsittelyaikojen pituuteen on mahdotonta ennakoida.

LAKIEHDOTUKSET

Osakeyhtiölaki

18 luku

Vähemmistöosakkeiden lunastaminen

4 § Menettelyn aloittaminen

(1 mom.)

Keskuskauppakamarin lunastuslautakunta valitsee asianosaisen hakemuksesta tarpeellisen määrän puolueettomia ja riippumattomia välimiehiä, joilla on tehtävän vaatima asiantuntemus, ja määrää välimiesten puheenjohtajan, jos välimiehiä valitaan useita. Hakemuksessa on yksilöitävä hakijan lunastusta koskeva vaatimus perusteineen. Keskuskauppakamarin lunastuslautakunnan päätökseen välimiesten valinnasta ei saa hakea muutosta valittamalla.

5 § Uskottu mies

(1 mom.)

Keskuskauppakamarin lunastuslautakunnan on 4 §:n 1 momentissa tarkoitetun hakemuksen saatua haettava tuomioistuimelta uskotun miehen määräämistä valvomaan välimiesmenettelyssä vähemmistöosakkeenomistajien etua, jolleivät kaikki asianosaiset ole ilmoittaneet pitävänsä uskotun miehen määräämistä tarpeettomana tai jollei uskotun miehen määräämistä ole pidettävä perusteltuna ottaen huomioon vähemmistöosakkeenomistajien oikeusturva ja oikeudenmukaisen oikeudenkäynnin toteutuminen, edun määrä ja muut seikat. Asiassa toimivaltainen on yhtiön kotipaikan käräjäoikeus. Asia voidaan ratkaista vähemmistöosakkeenomistajia kuulematta. Uskotun miehen määräys merkitään kaupparekisteriin.

(2 mom.)

1 momentissa tarkoitettuun Keskuskauppakamarin lunastuslautakunnan uskotun miehen hakematta jättämistä koskevaan päätökseen ei saa erikseen hakea muutosta valittamalla.

(3-5 mom.)

Voimassa olevan lain 18 luvun 5 §:n 2-4 momentit muuttamattomina.